

УДК 378.147:355.232.6

СУТНІСТЬ АКМЕОЛОГІЧНИХ ОСНОВ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СЛУЖБОВО-СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

**Торічний Олександр Володимирович,
М.Хмельницький**

Аналізується зміст та сутність акмеологічних основ процесу формування службово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників. Обґрунтовано доцільність акмеологічного підходу та сутність акмеологічних технологій. У процесі дослідження встановлено спектр акмеологічних завдань щодо процесу формування службово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: компетентність, майбутні офіцери-прикордонники, акмеологічний підхід, акмеологічні технології, акмеологічні завдання.

З огляду на сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх офіцерів, сьогодні необхідне ґрунтовне переосмислення шляхів і перспектив становлення особистості фахівця як професіонала у рамках нових концепцій неперервної освіти. Ми повністю поділяємо погляди Н.В. Кузьміної, С.Д. Пожарського та В.Н. Гладкової у тому, що без розробки фундаментальних теоретичних концепцій освіти, що базуються на акмеології складно досягнути конкретних емпіричних результатів. Необхідно констатувати, що загальним критерієм якості для усього освітнього простору є розвиток творчої готовності до майбутньої професійної діяльності випускників.

Сьогодні активно проводяться науково-дослідні роботи, які спрямовані на: дослідження теоретичних проблем і розробку інтегративних методів формування «акмео-соціуму» як національної стратегії; дослідження теоретичних проблем і розробку методів формування акмеологічної концепції розвитку професіоналізму; дослідження і розробку структури та складу акмеологічного інструментарію в системі прикладної акмеології. Саме акмеологія націлена на реалізацію одного із наріжних завдань системи освіти – на її перехід до творчих проблемних методів навчання та виховання, які забезпечують формування творчої особистості. Досліджуючи теоретико-методичні засади формування службово-спеціальної компетентності курсантів-прикордонників, ми прийшли до розуміння того, що найбільш ефективно цей процес відбуватиметься під впливом теоретично обґрунтованих акмеологічних основ. Ґрунтовні дослідження українських науковців, які би висвітлювали зазначені проблеми відсутні, що і слугувало поштовхом для додаткового дослідження акмеологічних перспектив, які повинні бути покладені в основу процесу формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Мета статті – проаналізувати зміст та сутність акмеологічних основ процесу формування службово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників. У процесі дослідження були поставлені наступні завдання: проаналізувати зміст акмеологічного підходу та сутність акмеологічних технологій, а також встановити спектр акмеологічних завдань щодо процесу формування службово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Насамперед зазначимо, що акмеологія є наукою про механізми вдосконалення людської діяльності на базі новітніх інноваційних технологій. У своєму дослідженні ми опиралися на той факт, що в акмеології науковці (О.А. Деркач, Н.В. Кузьміна, С.Д. Пожарский) виокремлюють класичну, фундаментальну і прикладну (галузеву) акмеологію. У свою чергу, предметом військової акмеології є соціальні суб'єкти, які функціонують у військовому середовищі, об'єктивні та суб'єктивні фактори, що сприяють і перешкоджають у досягненні ними вершини військово-професійної діяльності.

Виходячи із нової освітньої парадигми *акмеологічний підхід* повинен посісти провідне місце в організації вищої освіти України. Як стверджують А.О. Деркач і В.Г. Зазікін, акмеологічний підхід «базисна узагальнююча акмеологічна категорія, яка описує сукупність принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішити акмеологічні завдання та проблеми» [1, с. 226]. Отже, на основі акмеологічного підходу, професійну підготовку майбутнього офіцера-прикордонника у НАДПСУ імені Б. Хмельницького можна трактувати як процес досягнення максимально можливого для кожного курсанта розвитку теоретичної та практичної досконалості у навчальній та науковій діяльності, що сприяє формуванню високого рівня загальної професійної компетентності та впливає позитивно на процес вдосконалення службово-спеціальної компетентності. З цієї точки зору, основна мета застосування акмеологічного підходу полягає у формуванні у курсантів-прикордонників умінь вирішувати широкий спектр акмеологічних проблем і завдань, у тому числі у галузі професійної діяльності. Наш власний дослід та тривалі спостереження дають підстави для констатації, що саме акмеологічний підхід є найбільш оптимальним щодо організації навчального процесу, та найкраще узгоджується із сучасними інноваційними методами організації навчально-виховного процесу у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького.

Додатковим аргументом на користь доцільності запровадження акмеологічного підходу у процес підготовки

курсантів-прикордонників є відсутність чітко спланованої системи неперервної підготовки майбутніх фахівців починаючи із середньої школи та закінчуючи післядипломною освітою та курсами підвищення кваліфікації. З огляду на це, запровадження акмеологічного підходу допомогло б курсантам, які навчаються у ДПСУ ім. Б. Хмельницького досягнути найвищих вершин у навчальній діяльності та надало б майбутнім офіцерам-прикордонникам суттєву допомогу у процесі становлення та розвитку професіоналізму, а також допомогло б прогресивно розвиватися та самореалізовуватися у якості висококомпетентних фахівців у професійній діяльності.

У контексті акмеологічного підходу необхідно запровадити осмислений пошук ефективних шляхів організації навчально-виховної діяльності курсантів, яка була б спрямована на формування високого рівня військово-спеціальної компетентності. Отже, на основі акмеологічного підходу, підготовку майбутнього офіцера-прикордонника можна трактувати як процес досягнення кожним максимального («акме») розвитку теоретичної та практичної досконалості у навчальній і науковій діяльності. Ми погоджуємося із твердженням В.Д. Федорова [2] у тому, що акме – феномен, який існує незалежно від свідомості людини. Науковець доводить, що «акме» є «семіотичним, символічно-образним багатофункціональним феноменом сюжетом якого є історія професійного становлення» [2, с. 33].

На основі узагальнень наукових напрацювань фахівців-акмеологів, акмеологічний підхід щодо вдосконалення процесу формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького повинен реалізовуватися у такій послідовності:

- проектування і впровадження моделі технології підготовки курсантів до формування військово-спеціальної компетентності на засадах акмеологічного підходу;
- оновлення змісту професійної підготовки курсантів-прикордонників на основі запровадження інноваційних технологій навчання та введення принципів системності, цілісності та інтегративності;
- створення акмеологічного розвивального середовища у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького (прагнення до успіху, творчості у процесі саморозвитку);
- розробка акмеологічних технологій (технологій забезпечення успіху і високих досягнень у процесі самовдосконалення акме кожного курсанта);
- формування акмеологічного супроводу навчально-виховного процесу у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького (впровадження інноваційних форм та методів, підготовка викладачів);
- системний аналіз акмеологічних результатів які досягають курсанти та внесення коректив у подальшу діяльність.

Вважаємо, організовуючи навчально-виховний процес у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького викладачам доцільно брати до уваги об'єктивні та суб'єктивні чинники, які суттєво впливають на впровадження акмеологічного підходу. До найбільш впливових об'єктивних чинників слід віднести: умови навчання та відпочинку курсантів; стан здоров'я. До суб'єктивних належать акме-мотиви, які спонукають курсантів до вдосконалення службово-спеціальної компетентності та акмеологічні здібності. Зазначимо, що акме-мотивацію ми трактуємо як внутрішню спрямованість особистості на розв'язання акмеологічних задач професійного розвитку та вдосконалення, а також на забезпечення поступального руху до формування належного рівня службово-спеціальної компетентності. У свою чергу, акме-здібності – це індивідуально-психологічні властивості особистості, які забезпечують підтримку висхідного поступального професійного розвитку. Здібності передбачають здатність будувати найбільш перспективні варіанти особистісного та професійного розвитку, обирати та реалізовувати оптимальні прийоми та технології переходу із одного рівня сформованості службово-спеціальної компетентності на більш високий, долаючи при цьому об'єктивні та суб'єктивні перешкоди. На підставі аналізу власного педагогічного досвіду ми прийшли до розуміння того, що основними механізмами досягнення «акме» курсантами у службово-спеціальної компетентності за умови реалізації акмеологічного підходу можна вважати: само-

розвиток, самовдосконалення, самоосвіту, самоконтроль.

У цілому, акмеологічний підхід передбачає акмеологічний супровід, що являє собою систему заходів і акмеологічних технологій їх реалізації, які забезпечують особистісний, професійний і духовний розвиток майбутніх офіцерів-прикордонників. У цілому, акмеологічна технологія – це програма, що містить: систему завдань по досягненню фахівцем високого рівня професіоналізму, сукупність методів і методик, спеціальних технічних прийомів, засобів і методів контролю й самоконтролю по досягненню поставлених цілей (алгоритми ефективного розв'язування завдань). Саме на впровадження акмеологічних технологій ми робили акцент при формуванні військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Вихідними у трактуванні змісту наукової категорії «акмеологічна технологія» ми взяли ключові позиції Л.С. Рибалко та С.І. Яструбова. Зазначені науковці, на основі узагальнення емпіричних даних, прийшли до розуміння, що «акмеологічна технологія – це інтегровані знання, які розширюють можливості професійної самореалізації» [3, с. 149]. Згідно із авторським тлумаченням, акмеологічні технології розглядається як система, складові якої передбачають педагогічний вплив на становлення майбутнього фахівця. Вважаємо, що функціонально-операційний зміст акмеологічних технологій повинен бути тісно пов'язаним із специфікою профільної підготовки фахівця. Саме таких порад ми і дотримувалися досліджуючи теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання у стінах НАДПСУ ім. Б. Хмельницького.

Н.В. Кузьміна, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова, А.О. Деркач серед таких технологій виділяють:

- вивчення результатів власної праці (колективної, групової, індивідуальної);
- моделювання продуктивної, малопродуктивної і непродуктивної професійної діяльності;
- використання порівняльних моделей з метою навчання і корекції професійної діяльності;
- стандартизований апарат виміру для вивчення процесу діяльності та його зв'язки з отриманими результатами з метою корекції.

Акмеологічні технології націлені на розвиток внутрішнього потенціалу підвищення професіоналізму та вдосконалення процесу професійної самореалізації майбутнього офіцера-прикордонника.

Отже, ми розглядаємо акмеологічні технології як інтегровану систему, яка вміщує:

- 1) технологію проектування і реалізацію програми професійної підготовки курсантів у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького;
- 2) технологію організації та управління навчально-виховним процесом;
- 3) технологію формування особистісних акмеологічних рис у курсантів та виховання духовно-морального потенціалу у майбутніх офіцерів-прикордонників;
- 4) технологію успішного навчання та досягнення особистісного та суспільного «акме» кожним курсантом;
- 5) технологію акмеологічного супроводу педагогічного процесу.

Основне завдання акмеологічних технологій – сформулювати й закріпити у самосвідомості курсанта необхідність у саморозвиткові й самореалізації та самовдосконаленні, що є можливим за допомогою різноманітних прийомів та технік самоактуалізації особистісного й професійного «Я». Виходячи із такого розуміння, до складових компонентів акмеологічних технологій ми віднесли: суб'єкт акмеологічного вдосконалення (курсанти), цілі та завдання формування військово-спеціальної компетентності особистості майбутнього офіцера-прикордонника; зміст розвитку та саморозвитку особистості; модель компетентного професіонала; організаційні форми та методи зазначеного процесу. Отже, акмеологічна технологія – це своєрідна програма, що передбачає: систему завдань по досягненню майбутніми офіцерами-прикордонниками високого рівня військово-спеціальної компетентності; сукупність методів і методик, спеціальних технічних прийомів та засобів для досяг-

нення висунутих цілей; чіткий алгоритм ефективного розв'язання завдання щодо процесу удосконалення військово-спеціальної компетентності у процесі неперервної освіти.

Для процесу формування військово-спеціальної компетентності курсантів одну із центральних позицій посідають розробка та дослідження акмеологічних завдань зазначеного процесу. На основі напрацювань С.П. Архипової [4] та Г.І. Хозяїнова [5] до них віднесено:

- акмеологічний аналіз, що передбачає визначення акмеологічних чинників, що сприяють прогресивному особистісно-професійному розвитку курсантів;
- прогноз можливостей і перспектив максимального розвитку військово-спеціальної компетентності;
- розробка акмеологічних описів та індивідуальних акмеограм;
- складання програм і планів індивідуального особистісно-професійного розвитку майбутніх офіцерів-прикордонників;
- вибір найбільш оптимальних методів і акмеологічних технологій для забезпечення формування високого рівня військово-спеціальної компетентності;
- вироблення та реалізація чіткої стратегії у галузі вдосконалення військово-спеціальної компетентності та її моніторинг і корективи.

Висновок. У процесі дослідження загальних аспектів організації навчально-виховної діяльності у НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, ми прийшли до розуміння того, що викладачам необхідно забезпечити належні умови для формування творчого «акме» під час професійного розвитку особистості майбутнього офіцера-прикордонника. Такий підхід сприятиме підвищенню військово-спеціальної компетентності та вдосконаленню професійної самореалізації. Вважаємо, що проектування навчально-виховного середовища найбільш доцільне за умови врахування акмеологічних основ, що допомагатиме високоякісному управлінню якістю підготовки офіцерів-прикордонників, допомагатиме процесові формування їхньої професійної компетентності. Отже, на основі акмеологічного підходу можливе проведення належного аналізу навчально-виховного процесу за усіма його напрямками, що дозволить викладачеві НАДПСУ ім. Б. Хмельницького вводити необхідні корективи в освітньо-виховний процес з метою досягнення кінцевого результату – підвищення якості підготовки фахівців. Вагому роль відіграють у процесі формування належного рівня професійної компетентності акмеологічні технології, які реалізуються викладачами в процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Література та джерела

1. Акмеология: Учебное пособие / А.А.Деркач, В.Г.Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
2. Федоров В.Д. Психолінгвістичний ракурс поняття акмеології / В.Д. Федорів // Акмеологія в Україні: наукове видання. – 2010. – №1. – С.27-39
3. Рибалко Л.С. Акмеологічні технології як засіб професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя / Л.С. Рибалко, С.І. Ястребов // Акмеологія – наука ХНІ століття: розвиток професіоналізму: Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2008. – С.148-151
4. Хозяинов Г.И. Основы акмеологии. N 3: Самосовершенствование человека как одна из основ достижения вершин творч. потенциала / Г.И. Хозяинов ; Рос. гос. акад. физ. культуры ; Каф. педагогики. – М.: МНЖ ПиР, 1997. – 16 с.
5. Архипова С.П. Становлення професіоналізму соціальних працівників з акмеологічних позицій / Архипова Світлана Петрівна // Акмеологія в Україні: наукове видання. – 2010. – № 1. – С. 50 – 59.

Анализируется содержание и сущность акмеологических основ процесса формирования служебно-специальной компетентности у будущих офицеров-пограничников. Обоснованно целесообразность акмеологического подхода и сущность акмеологических технологий. В процессе исследования установлен спектр акмеологических заданий относительно процесса формирования служебно-специальной компетентности у будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: компетентность, будущие офицеры-пограничники, акмеологический подход, акмеологические технологии, акмеологические задания

The author of the article has analysed the maintenance and essence of akmeologic bases of process of forming of the official-special competence of future border officers-guards. The expedience of akmeolog approach and essence of akmeologic technologies have been grounded.

Keywords: competence, future border officers-guards, akmeologic approach, akmeologic technologies, akmeologic tasks